

Universitatea Babeș-Bolyai
Școala Doctorală de Studii Lingvistice și Literare

TEZĂ DE DOCTORAT

Coordonator: Prof. Univ. Dr. Ioana Bican

Drd. Anca Chiorean (căș. Ghețu)

Cluj-Napoca

2024

Universitatea Babeș-Bolyai
Școala Doctorală de Studii Lingvistice și Literare

Violentări ale limbajului în literatura română modernă

Coordonator: Prof. univ. dr. Ioana Bican

Drd. Anca Chiorean (căș. Ghețu)

Cluj-Napoca

2024

CUPRINS

1. Introducere / 5
2. Vulgaritatea benefică / 12
 - 2.1. Vulgarul vesel, dar secret / 16
 - 2.1.1. Scopul e hlizirea – „veselia cea mai mare” vs. „Duduia de la Vaslui” / 16
 - 2.1.2. „Corozivul” de pe „ulița mică” / 21
 - 2.2. Furios în public / 24
 - 2.2.1. Vulgarul pamfletar / 24
 - 2.2.2. Violența proclamației / 28
 - 2.3. Vulgaritatea pornografică / 34
 - 2.3.1. „Facă modernism, dacă vor, dar să nu mai scrie vaginul” / 34
 - 2.3.2. Voila le (autre) phallus! / 56
 - 2.3.3. „Cu mucii pe căciulă” / 71
 - 2.3.4. Anii 31-32-33: O problemă de cronologie / 80
3. Vernacularele nimănu / 84
 - 3.1. Criterii și trăsături esențiale ale limbajelor artificiale / 94
 - 3.2. Limbaje artificiale intraductibile / 101
 - 3.2.1. Descântec. *Încurcături și păcăliri* de limbă / 111
 - 3.2.2. Limba Leopardă, ca ocurență unică și *pig latin* / 116
 - 3.2.3. Limba Spargă și gramaticalitatea / 125
 - 3.2.4. Bâlbâieli. Schelet și suprafață / 136
 - 3.3. Limbaje artificiale traductibile / 147

3.3.1.	Limbile auxiliare. Forme și mize teoretice /	151
3.3.2.	Pelicanul. Sau babița. Or the pouchbill. Aă kormoran’ /	167
4.	Ocurența limbajului vizual /	186
4.1.	Imagini de semnificați - conținut vizual și conținut verbal /	191
4.1.1.	„Gândirea desemnată sau scrisă spintecă expres fulger stepele sonor desfășurate” /	191
4.1.2.	„cutia asta urinează gramatical” /	194
4.2.	Matrița <i>Lorem ipsum dolor sit amet</i> /	200
4.3.	Totul este fie Dada, fie <i>not-Dada</i> /	205
5.	Concluzii /	211
	Bibliografie /	215

Universitatea Babeș-Bolyai
Școala Doctorală de Studii Lingvistice și Literare

Titlul tezei: Violentări ale limbajului în literatura română modernă

Coord.: Prof. univ. dr. Ioana Bican

Autor: drd. Anca Chiorean (căs. Ghețu)

Abstract – RO.

În lucrarea de față, ne-am focalizat atenția asupra unor ocurențe condensate și clar conturate în interiorul sferei mai largi a literaturii moderne. Am analizat evoluția, traiectoria, formele, mizele și efectele violenței limbajului și ale violentării limbajului în cadrul literaturii române din secolele XIX și XX.

Premisa este faptul că violentarea limbajului duce la schimbări sau chiar mutații care creează deschiderile necesare emergenței unor producții complet originale, sau care reflectă anumite idealuri, mentalități sau teorii literare. În cadrul bibliografiei existente, textele abordate în lucrarea de față nu au fost neapărat trecute cu vederea sau desconsiderate, însă nu au făcut parte din analize detaliate, de profunzime.

Abordarea de față va folosi distincțiile dintre violență și violentare, limbaj și limbă, având în vedere faptul că fiecare dintre aceste noțiuni are propriile caracteristici, funcții, scopuri și manifestări. Obiectivele urmărite prin violentarea limbajului s-au schimbat de-a lungul timpului. Către finalul secolului al XIX-lea, violentarea limbajului a fost strâns legată și alimentată de normele conduitei sociale, de ceea ce constituia comportamentul civilizată și decent, adesea considerat a fi caracteristic elitei, în opoziție cu comportamentul lingvistic al claselor inferioare. Astfel, manifestările literare ale violentării lingvistice, în sensul unor deviații puternice, au fost, inițial, secrete, păstrate în interiorul unor cercuri închise și destinate exclusiv delectării celor aleși special – membrii Junimii. Banchetul anual a fost evenimentul în cadrul căruia textele literare create de membrii (adesea special pentru eveniment) erau citite cu voce tare. Criteriul principal era ca acestea să fie texte „picante”. În fapt, secretul a fost păstrat chiar până astăzi, având în vedere faptul că majoritatea textelor respective ne sunt în continuare inaccesibile – nu au fost reproduse, ci doar descrise, în foarte puține cuvinte, în câteva dintre volumele de memorii care povestesc despre banchet. Ceea ce știm, totuși, este că textele au fost descrise (chiar de către junimiști) ca „piperate”, „scabroase”, „corozive”, sau „pornografice”. Scopul, în acest caz, gravita în jurul dorinței de a crea o atmosferă de veselie și haz. Normele sociale sunt supuse violentării – dar pe ascuns. Limbajul este astfel împărțit în două categorii: ceea ce poate fi (și rămâne) scris și ceea ce poate fi doar citit cu voce tare. Violentarea limbajului, în acest moment al parcursului istoric, are

loc la nivelul vocabularului ales. Cuvinte interzise, folosite liber, dar oral, devin parte a unei ghidușii literare, exclusivitate anuale, care produce veselie.

Odată ce secolul se schimbă, ideea violentării limbajului nu se mai limitează la noțiunea de vulgaritate în sine. Devine parte a unui sentiment clocotitor de furie (astfel despărțită de acea încântare vinovată, oarecum delicioasă, pe care o provoca anterior) și nu mai poate fi ascunsă. Violentarea limbajului se apropie, în acest punct, de violența limbajului – devine o armă mânăuită de cei revoltați de starea societății, de starea literaturii, de starea practicilor literare și de starea abominabilă a gustului public, în general. Primii care trec pragul porților astfel izbite de perete sunt scriitorii de pamflete – mânuitorii vulgarității sunt acum dezlănțuiți, iar țințele sunt clare. Limbajul este acum încărcat, armat și folosit într-un mod vulgar, dar cu măiestria și arta care fac cu adevărat ca pamfletele să prindă viață.

Un pas mai departe, conceptul de violență este împins până în punctul căutării scandalului într-un mod deschis, provocator, ca frondă. În acest sens, avangarda românească intră în scenă, începând cu manifestele și terminând cu cele mai scandaloase reviste publicate în anii 1930, editate de scriitori care, la momentul respectiv, erau adolescenți, și care au folosit cel mai provocator limbaj pe care îl poate produce mintea masculină foarte tânără. Scopul era, într-adevăr, acela de a cauza indignare, însă conținuturile revistelor sugerează și validitatea unor posibile abordări teoretice: de la normele societății, la vulgaritate ca un construct, la limbajul folosit pentru a crea scânteii menite fie să lumineze încăperea, fie să o arunce în aer, până la limbajul care creează un carnaval în interiorul unui vârtej.

Până în acest punct, violentarea limbajului are loc la nivel lexical. Lucrurile sunt clare, ținând cont de faptul că putem, destul de ușor, să identificăm atât actele de violentare în sine, cât și scopurile și efectele. Imaginea de ansamblu asupra limbajului, din acest punct de vedere, se încețoșează atunci când limbajul este supus violentării la nivele care îl depășesc pe cel lexical. Ne referim la modul în care violența pătrunde în interiorul limbajului la nivelurile sale sintactice și semantice: prin invenția de limbaje noi.

Practica inventării limbajelor a făcut parte din visul avangardist, având în vedere faptul că a fost una dintre metodele de a „elibera expresia umană din toate formele ei”. Totuși, manifestările concrete ale invenției limbajului în cadrul operelor avangardei românești sunt destul de limitate, motiv pentru care am ales să le abordăm ca ocurențe într-o sferă mai largă. Astfel, în funcție de scopurile pentru care au fost create, limbajele ficționale au urmărit să atingă anumite scopuri politice, estetice sau ludice. Setul de criterii prin care putem aborda un astfel de limbaj și prin care putem determina dacă este sau nu o limbă poate fi găsit în bibliografia destul de extinsă pe acest subiect – dacă are sau nu un nume, o structură morfo-sintactică, printre alte aspecte. Limbajele ficționale, totuși, pot fi împărțite în două seturi de categorii care sunt, credem noi, ceva mai clare: traductibil-intraductibil și educabil-needucabil. Cu alte cuvinte, dacă scopul lor este de a ascunde sau de a dezvălui sensul și dacă pot fi învățate și utilizate în viața de zi cu zi.

Limbajele intraductibile și needucabile sunt cele create de avangarde. Cu toate acestea, la o examinare extrem de atentă, ele nu sunt în niciun caz doar manifestări jucăușe, doar experimente, nimic mai mult decât jocuri, farse sau construcții muzicale. Dacă ne cufundăm sub suprafață, structurile care le susțin au piloni teoretici destul de surprinzători – de la rupturi de limbaj care fac echilibristică pe frânghia dintre folclor și româna veche, până la principiul intern al unei forme de *pig latin*, înecată în vocale; de la scheletul elementar al gramaticii române, de care sunt atașate noi

rostiri fonetice, forțate să se potrivească, până la forma finală în care limbajul convențional este sugrumat până la punctul de obliterare, sub greutatea zdrobitoare a limbajului neconvențional, folosind ultimele momente pentru a transmite un mesaj condensat. Limbajul este supus violenței datorită faptului că normele sunt fragmentate, pentru a construi un cod nou în fiecare astfel de situație. Traducerea unui limbaj convențional într-un limbaj ficțional este primul pas în supunerea sa la violență, urmat de traducerea limbajului fictiv înapoi într-un limbaj convențional, ca o re-supunere la violență, sau, așa cum este unul dintre cazurile discutate în lucrarea de față, traducerea unui limbaj ficțional într-un alt limbaj ficțional, care aproape că exclude cititorul din conversația lingvistică în întregime.

Limbajele ficționale traductibile și educabile sunt plasate oarecum în contrast. Mizele estetice din primele instanțe sunt aproape absente, dar sunt aduse în discuție pentru a arăta modurile în care inexistentul poate evolua de la neconvențional, la trans-național. Având în vedere faptul că traducerea într-un astfel de limbaj ficțional este posibilă, am abordat un astfel de studiu de caz, în care scrierile lui Urmuz au fost traduse în esperanto. Întrebarea care apare este dacă, în acest caz, visul avangardei de a-naționalism a fost îndeplinit și, mai important, dacă echivalentul limbajului fictiv poate fi considerat cu adevărat o traducere, sau un text cu totul diferit, care poate fi plasat în vecinătatea acestuia.

În cele din urmă, ocurența vizuală analizată este revista *75HP*, care deschide două abordări posibile. Conține, pe de o parte, texte care sunt mai vizuale în construcția lor grafică, dar par să fie scrise într-un limbaj convențional, respectând regulile convenționale de gramatică, dar care sunt doar puțin ciudate în secvențele lor semantice. Pe de altă parte, conține lucrări care sunt aproape în întregime compoziții vizuale. Actul de violentare are loc de două ori: violentarea imaginii prin inserarea de text și violentarea textului prin turnarea lui într-o matrită vizuală.

Violentarea limbajului, în sfera literaturii române moderne, s-a extins și a devenit din ce în ce mai productivă, din punct de vedere artistic. S-a schimbat și s-a deplasat în timp. A trecut de la năzdrăvăniile secrete și pline de veselie ale recitării (nu scrierii) unor bucăți de literatură obscenă, la arta de a mânui limbajul în forme care insultă sau scandalizează publicul. Pașii următori au împins această violentare către o estetică mai brutală, prin alegerea și folosirea unui vocabular scandalos care a creat o diviziune între *curat* (adică fals, impostură, prostie) și *autentic*, dar vulgar. Epitoma, însă, constă în crearea de limbi și de limbaje, de fapt, prin instrumentalizarea celei mai productive forme de violență asupra convențiilor lingvistice existente.